

Ivan Gams

Aktualne naloge v slovenski geografiji in v Geografskem društvu Slovenije

V sekciji za znanstveno delo GDS smo po vojni na pobudo mlajših znanstvenih sodelavcev že dvakrat razpravljali o nalogah slovenske geografije. Določene so bile obsežne naloge, ki pa niso bile realizirane. Še bolj avtoritativno smo o aktualnih nalogah govorili na osmih dosedanjih slovenskih geografskih kongresih, zborovanjih, zborih, seminarjih ali kakor so se že imenovali. Če danes, osemnajst let po prvem zborovanju slovenskih geografov v Kamniku in dve leti pred petdesetletnico obstoja GDS, preletimo njihove resolucije, uvidimo, da je načrtno realiziran le manjši del sklepov. Ali je torej smiselno, zastavljati si nove naloge, ko pa še starih nismo rešili? Na to vprašanje daje odgovor prijava tega referata, ki mi ga je poveril Upravni odbor GDS*, v mišljenju, da je treba zavest o urejevanju problemov v naši stroki ohraniti živo ne glede na trenutne možnosti reševanja.

Ustavimo se najprej pri problemih geografskega pouka. V številnih povojnih resolucijah slovenskih in jugoslovanskih geografskih kongresov smo protestirali proti okrnitvi fonda ur za geografski pouk v osnovnih in srednjih šolah. Pri tem smo uspeli. Presoja, ali imamo v osnovnih in srednjih šolah določenih za geografijo premalo ali dovolj ur, je nujno subjektivna. Dokumentirano lahko trdimo le, da je fond ur v osnovnih in srednjih splošnih izobraževalnih šolah v Sloveniji približno enak kot v drugih jugoslovanskih republikah (glej Veselin Džuričković, Problemi nast-

ve geografije u srednjim i stručnim školama. Zbornik na VIII. kongres na geografite od SFRJ vo Makedonija od 9. IX. do 14. IX. 1968. Skopje 1968, str. 591-614). V primerjavi z drugimi evropskimi socialističnimi državami smo glede ur za geografijo približno na istem ali nekoliko na slabšem, v primerjavi z ostalimi evropskimi državami pa v povprečju nekoliko na boljšem. Ni torej naša poglobljena naloga, boriti se za fond ur, temveč z izboljšano kvaliteto geografskega pouka zavračati vse poskuse omalovaževanja in krnitve geografskega pouka. To pa zadeva metodično in didaktično modernizacijo geografskega pouka. Tu bo govora le o slednji.

Že na drugem kongresu slovenskih geografov leta 1954 v Mariboru smo sprejeli sklep, da naj Geografsko društvo preuči stanje geografije na naših šolah in naj z izsledki seznanj javnost. Tudi na lanskem zborovanju na Ravnah smo sklenili, da naj "Geografsko društvo Slovenije pokrene sistematično timsko proučevanje sodobnih didaktičnih in metodičnih načel geografskega pouka in njihovega izvajanja v sedanjih učni praksi na osnovnih in srednjih, še posebej pa na strokovnih šolah". Ko smo nato v upravnem odboru GDS razpravljali o tem sklepu, smo mu videli najhitrejšo realizacijo, če zaprosimo Oddelek za geografijo FF za ta timski študij. Vendar v okviru zaprosene institucije doslej ni bilo ukrenjenega ničesar. V prvi številki GO 1970 je doc.dr.J.Medved ponovno sprožil vpra-

* Referat je bil prebran na Posvetu o nekaterih metodskih vprašanjih geografskega pouka 14. maja 1970 v Mariboru. Potreba po razgovoru o aktualnih problemih je bila zasnovana ob dejstvu, da udeleženci mariborskega posveta niso prisostvovali občenemu zboru GDS 15. maja 1970 v Ljubljani.

žanje smotrnosti, če mora n.pr. fakultetno diplomirani geograf med svojim študijem na vseh vrstah šol poslušati nekatera geografska poglavja najmanj v štiri ciklih. Vkljub možnosti, da se podaja vsak sledečji cikel na višji ravni, negativne strani takega sistema ne odtehtajo dobrih. Ta naša spoznanja sovpadajo s povečanimi očitki javnosti, da je geografija kot šolski predmet preveč verbalistična, spomin obremenjujoča, faktualistična (itd.). Pri tem smo geografi često pod dvojnimi udarcem, ker istočasno pričakuje javnost od nas predvsem poznavanje prostorskih pojavov po svetu, pogosto celo samo topografije in statistike. Predavatelji geografije na srednjih šolah se navadno branijo pred očitki verbalizma s tem, da morajo spričo pomanjkljivega znanja dijakov obnavljati osnovnošolsko snov ter ne morajo graditi brez teh snov "geografske nadstavbe", saj je v razpravljanju o geografski teoriji brez poznavanja "geografske abecede" lastna nevarnost, da se spremeni v šolastiko. Tukaj moram poudariti le potrebo, da naj bo študij didaktike geografije na vseh stopnjah šol temeljito, dolgotrajno in tinsko delo, ki ga je organizacijsko sposoben opraviti samo reformirani Zavod za šolstvo SRS. Menim, da je treba dati raziskovanju metodike in didaktike geografskega pouka kot vsakega tudi drugega učnega predmeta toliko važnost, kot jo dajejo gospodarske panoge znanstvenemu raziskovanju svoje stroke. Če pri njih določujejo deleže, ki naj se porabijo od ustvarjenega dohodka za znanost, potem je treba take deleže predvideti tudi v šolstvu in sicer glede na družbeno vlaganje za njegov obstoj. Obenem pričakujemo, da bomo lahko izdelali metodiko geografskega pouka sporazumno s šolsko oblastjo, kajti okvirje za reševanje naše problematike bo začrtal značaj poudinih šol (ali je smatrati osnovno šolo za zaključeno ali pripravljajalnice za srednjo šolo?) in konstelacija vseh učnih predmetov. Širina snovi, ki jo naj poučuje geograf, zavisi v znatni meri od celotnega programa šole in personalne zasodbe predmetnih učiteljev. Med predmetnimi učitelji, ki so trenutno zaposleni na splošno izobraževalnih šolah, je po našem mnenju geograf še najbolj poklican, da poučuje osnove geomorfologije, meteorologije, pedologije, matematične geografije, kartografije in do astronomije smo prav tako upravičeni kot fiziki. Če bi se teh pomožnih ali sorodnih predmetov otresali zaradi morebitnih pomislekov o "čisti" geografiji, bi si sami ožili stroko in rezali korenine.

S tem v zvezi se odpira vprašanje specializacije pri študiju geografije na višjih in visokih šolah. Diplomanti, ki gredo poučevati na šole, ali ti, ki gredo v tako imenovane "praktične poklice", se često pritožujejo, da jim je nudila šola premalo praktičnega znanja, ki bi ga jim lahko nudil le specializirani študij. Vendar nam pomisleke proti splošni specializaciji vzbuja naslednje dejstvo. Študijski programi

se na teh šolah iztečejo v 2 - 4. letih, vzgoja dobrih predavateljev pa traja še mnogo dalje. V nasprotju s tem pa se potreba po izvenšolskih zaposlitvah geografov-diplomantov menjava mnogo hitreje. V petdesetih letih t.st. so se našim diplomantom odprla vrata v hidrometeorološke službe, kasneje v turističnih poklicih in turistični "boom" se je obnovil pred nedavnim. Vmos so se hipno odprla in kaj kmalu spet zaprla vrata v urbanistične in nato v statistične institucije. Spričo šolanja kadrov brez daljšeročnih načrtov o razvoju strok se zdi sedanja polivalentna izobrazba širokega profila upravičena. Vendar bi jo lahko omejili, če bi v zadnjem letniku na fakultetah uvedli več fakultativnih usmeritvenih študijev in če bi med predavatelje po potrebi pritegovali tudi strokovnjake iz sorodnih strok.

Na prvem slovenskem kongresu v Kamniku, na drugem v Mariboru, na četrtem v Beogradu in sedmem zveznem kongresu v Zagrebu smo v resoluciji poudarili potrebo po ustreznejši kadrovski politiki pri geografiji v šolah in da naj pri tem sodelujejo geografska društva. V celem se je to vprašanje izboljšalo, ne pa še v vseh predelih. Na šolskem območju Murske Sobotice je imelo še leta 1969 95% učnega kadra, ki je predaval geografijo v okviru predmetnega pouka, zvanje učitelja. Istočasno pa je na ljubljanskem območju imela skoraj polovica predavateljev geografije na osnovnih šolah zvanje profesorja (glej GO 1969, št. 2, str.28). Ta neenakost strokovne usposobljenosti zadeva z ustavo določene pravice do enakega šolanja za vse državljanke. Obenem pa vzbuja pomislek, če se naj bi v okviru obveznega izpopolnjevanja predavateljev geografije zbirali na seminarjih predavatelji glede na šolo, v kateri poučujejo, kot se uvaja, in ali jih ne kaže smotrneje pritegovati glede na šolsko izobrazbo. Enaka prizadevanja kot za organizacijo obveznih tečajev naj bi vlagali za individualno izobraževanje predavateljev z izrabo strokovne literature, javnih občevelnih sredstev, študija domačega okolja za potrebe šolskega pouka in pod. Da to individualno izpopolnjevanje ni zadovoljivo, priča razmeroma malo število naročnikov na geografske revije. Na strokovno glasilo Geografski vestnik je naročenih le okoli 250 oseb. Geografski obzornik sprejema 440 oseb, 327 izvodov vsake številke pa gre na naslov raznih ustanov. Na strokovnih predavanjih ljubljanskega aktiva GDS so često geografi v manjšini in tudi poslušalcev na ostalih geografskih predavanjih je navadno manj od ene desetine vseh predavateljev geografije v tem mestu. Glede na dejstvo, da je v Sloveniji nad 700 predavateljev geografije, se zdi ideja o obveznem izpopolnjevanju geografov utemeljena. Plodove pa bo prinesla le, če bo istočasno urejena služba svetovalstva (inspektorstva), o kateri smo geografi govorili v resolucijah tretjega, četrtega in petega zveznega geografskega kongresa. Za nas ni bistveno, kdo to službo vodi.

Važno je, da je strokovno vodena in da je učinkovita kajti brez diferenciacije učnega kadra glede na strokovnost in uspešnost pouka ne bomo zboljšali kvalitete geografskega pouka.

Tudi pri znanstvenem raziskovanju je v geografiji očitna nemoč, da bi izpolnili sklepe, sprejete na kongresih. Na prvem zveznem kongresu v Novi Gorici in na zadnjem republiškem kongresu na Ravnah smo poudarili potrebo preučevanja krajev, v katerih bivajo naši ljudje onstran meje. Na II. in III. ter na VIII. zveznem kongresu smo uvideli potrebo po preučevanju erozije prsti. Na novomeškem seminarju leta 1960, na VI. zveznem kongresu v Ljubljani in VII. kongresu smo stavili v ospredje proučevanje kraja. Na kongresu v Zagrebu leta 1964 smo si zadali nalogo, izdelati terminološki slovar v jugoslovanskih jezikih ter bibliografijo. Na ravenskem zborovanju pa smo zahtevali izdelavo geografske terminologije ter izčiščenje načel za pisanje geografskih imen. V Skopju smo na VIII. kongresu med drugim zahtevali svoj nacionalni atlas.

Tu ni prostora za razglabljanje o realizaciji teh nalog, temveč le za splošno oceno, da so bili realizirani le tisti sklepi, ki so slučajno sovpadali z interesom posameznih raziskovalcev. V tem se zrcali poglobljena problematika slovenske raziskovalne dejavnosti. Če presojava naše raziskovalne možnosti s stališča zelo razvejane svetovne geografije, uvidimo, da nas je malo in da se bomo morali zato vedno odreči nekaterim panogam, da bi lahko sledili drugim. Če pa presojava številčnost naših raziskovalcev glede na velikost naroda, je pesimizem manj na mestu. V institutih, ki že z imenom povedo, da so geografski, je trenutno zaposlenih sicer samo sedem raziskovalcev. Toda v drugih organizacijah je okoli 30 takih geografov, ki lahko poklicno delujejo na geografskem, sorodnem ali robnem raziskovalnem področju. Nadalje je na višjih in visokih šolah zaposlenih 16 geografov, ki imajo poleg pedagoškega dela raziskovanje za poklicno dolžnost. Ljubljanska univerza je v letih 1922-1968 podelila 21 slovenskim geografom titulo doktorja geografske znanosti. Menim, da so naši raziskovalci dobro razgledani po svetovni geografski problematiki in da so se dobro uveljavili. Da pa ne moremo realizirati naših sklepov, je kriva premajhna organiziranost odn. koordinacija raziskovalnega dela. Še v obeh geografskih institutih je raziskovanje prepuščena izbiri sodelavcev ali pa omejuje izvajanje širših tem nemožnost, dobiti dovolj sredstev.

Zaradi takega stanja se slovenska raziskovalna geografija uveljavlja predvsem s takimi deli, ki sloni-

* Da še bolj humanizirana geografija ne najde naši stroki primerne mesta v šoli, bi sodili po razmerah v anglosaksonskem svetu, kjer ima v šolah manj ur kot v socialističnih državah, kjer sta si družbena in fizična geografija bolj v ravnovesju.

jo na individualnem delu. Dolguje pa svojemu narodu marsikaj, kar zahteva požrtvovalno timsko načrtno delo, ki sicer ni strogo znanstveno a je potrebno družbi in v končni konsekvenci tudi afirmaciji geografije vobče. Tako nimamo nacionalnega atlasa Slovenije, ni izčiščene slovenske geografske terminologije, nismo izdelali geomorfološke karte Slovenije.

Organizacijsko premalo povezani, prehajajo poedinci na robna geografska področja in njihovo delo najde v geografski javnosti premalo odziva. Namesto priznanja žanjejo kritike, da zapuščajo kompleksno geografijo. Ni tukaj prostora za presojanje o resničnosti takih kritik. Naj omenim le, da bi bilo bolj uspešno, če bi skušali vključiti njihovo navidezno drobnjakarsko delo v širše geografske raziskovalne teme, kot pa da skušamo korigirati njihovo delovanje preko principov o enotni geografiji.

Ob pomanjkljivi organizaciji raziskovalne dejavnosti in kadrovske zasedbe prepuščamo usmerjanje znanstvene geografije življenju v najširšem pomenu. V zadnjih desetletjih smo pričali zanimivemu preokretu v strukturi slovenske geografije. Med obema svetovnima vojnama je bila geomorfologija, zlasti geomorfogeneza, v ospredju zanimanja raziskovalcev. V šestdesetih letih tega stoletja pa je že prevladala socialna geografija, ki ima trenutno v javnosti tudi največ odzivnosti. Ta usmerjenost se vedno bolj kaže tudi v geografskem pouku*. Na to vplivajo tudi dnevno časopisje, RTV in druga sredstva obveščanja, iz katerih lahko predavatelji črpajo več dopolnilnega znanja iz družbene geografije kakor pa iz prirodoslovja. Taka usmerjenost trenutno najbolj aktualizira slovensko geografijo. Po mojem mnenju pa se je treba zavedati njene enostranskosti. Zagovarjati jo z argumenti, da našemu narodu in človeštvu vobče znanje iz prirodne geografije ni več tako potrebno, ker vse manj ljudi živi od kmetijstva in na vasi, je dvomljive vrednosti. V mestih nas res ne prizadenejo več toliko slabe letine, toda živimo v bolj ali manj čistem zraku in industrijski proizvodi, ki jih uporabljamo, po svoje zahtevajo še bolj poznavanje prirodnega okolja. Proizvajanje in uporabljanje naprav za air condition, ki naj bi simbolizirale človekovo neodvisnost od prirodnega okolja, sloni na poznavanju klime domačega okolja. Vsaka civilizacija pomeni obvladovanje naravnih sil. V njej se osvobodimo enih, zapademo pa pod vpliv drugih prirodnih pogojev, in fizičnogeografsko podobo mesta sestavljajo v enaki meri prirodni in družbeni elementi kot pri vasi.

Drugi simptom preusmerjanja slovenske geografije je upadanje raziskovalnega zanimanja za regionalno ge-

ografijo domače dežele. Značilno je, da imamo v okviru Oddelka za geografijo FF, ki je vedno dajal osnovni ton razvoja slovenske geografije, asistente za fizično geografijo in za družbeno geografijo, nobena pa ne za regionalno geografijo. V novejših geografskih publikacijah mogoče še kdo pogréša sestavkov, iz katerih bi zaživela zemlja in človek v polnovredni medsebojni odvisnosti.

Prešibko organiziranost geografije čutimo tudi v jugoslovanskem okvirju. Ker zveza geografskih društev (zdaj uradno imenovana Zveza geografskih institucij, kjer sta kot polnopravna člana iz Slovenije poleg GDS še oba geografska instituta) ni bila dovolj trden most z organi mednarodne geografske unije, smo tudi poedinci sledili z zamudo mednarodnim akcijam, razen z kartiranjem izrabe tal, ki se je od slovenske raziskovalne dejavnosti še najbolj uveljavilo v tujini. Nismo vključeni v izdelavo evropske geomorfološke karte v merilo 1 : 500 000, nismo sodelovali

pri razpravljanju o pisavi geografskih imen, ki poteka v okviru UNESCO že od leta 1953 (glej publikacijo United nation conference on the standarization of geographical names. Geneva, 4 - 22. sept. 1967, vol. 2, New York 1969). Treba pa je priznati, da Zveza geografskih institucij, odkar smo z novim statutom krenili na nove poti, oživlja svojo dejavnost in si skuša izposlovati zvezne raziskovalne teme, ki bi bile posebno koristne ne samo našemu gospodarstvu, temveč tudi ugledu naše geografije v tujini.

Naše društvo, ki edino povezuje vse slovenske geografe, nakazanih problemov v slovenski geografiji ne more samostojno reševati. Največ, kar more, je opozarjati nanje in biti vest slovenske geografije, ki naj bi, tako upamo, čim prej prešla iz nekdanjega razdobja po eni osebi vodenega usmerjanja v fazo kolektivnega odločanja o usodi naše stroke.

Svetozar Ilešič

Klimatska območja Jugoslavije

Ko sem pred leti pripravljaj svojo shemo "fiziognomske" regionalizacije Jugoslavije (objavljeno v Geografskem vestniku 1961), še posebno pa, ko sem pozneje na novo prevzel na fakulteti predavanja iz regionalne geografije Jugoslavije, sem opazil, pravzaprav z začudenjem, da v naši dosedanji literaturi še nimamo pravega klimatogeografskega pregleda Jugoslavije, oziroma njenih klimatskih območij. Povsod so opisovani več ali manj samo posamezni klimatski elementi v njihovi prostorski razširjenosti; celo klimatski tipi so označevani povečini le po osnovnih potezah (sredozemski, kontinentalni, srednjeevropska klima itd.). Presenetljivo je bilo puščeno v nemar dejstvo, da je velik del Jugoslavije dejansko klimatsko prehodno območje, da zato ravno v fizičnogeografskih, pa tudi v kulturnogeografskih razčlenitvah Jugoslavije radi uporabljamo nezadostno precizirane pojme kot so to "submediteranski", "subpanonski" in podobno. Skušal sem zato zapolniti to vrzel s pregledno

analizo poprečnega termičnega in pluviometričnega režima po raznih predelih Jugoslavije, saj se v njih najbolje zrcalijo poprečni učinki medsebojnega prepletanja sredozemske in kontinentalno zračne dinamike nad našim ozemljem, pa tudi vplivi goratega reliefa. Naj podčrtam, da shema (ki je bila objavljena že v poljski reviji "Przegląd Geograficzny" leta 1968 pod naslovom "Podstawy klimatyczne regionalizacji fizycznogeograficznej Jugosławji") nima ambicije, da bi predstavljajo znanstveno analizo po metodah sodobne dinamične klimatologije, temveč samo "klimatogeografski" pripomoček koristen in nujen za regionalno geografijo, še posebno pa za šolske namene.

A. REGIONALNE RAZLIKE V TERMIČNEM REŽIMU

Glede na termične razmere lahko v Jugoslaviji razlikujemo tri glavna območja: območje Jadranskega primorja,